

Emlékkönyv Egyed Ákos születésének nyolcvanadik évfordulójára
Szerk.: Pál Judit, Sipos Gábor
Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2010. 431 lap

Már-már hagyománynak számít, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület emlékkönyvvel köszönti 80. életévüket betöltő kiemelkedő történész tagjait. Jakó Zsigmond, Imreh István, Kiss András, Csetri Elek, Benkő Samu után Egyed Ákos részesült ebben a megtiszteltetésben. A neki szentelt emlékkönyv a köszöntő valamint 45 tanulmány mellett tartalmazza az ünnepelt teljes bibliográfiáját az 1954–2009. közötti évekből, beleértve az ismeretterjesztő és tudománypolitikai cikkeket, az általa adott interjúkat, illetve több róla szóló írást is. Az általa írt 12 kötet – amelyhez nem számoltuk az újrakiadásban is napvilágot látott könyveket és szerkesztett műveket –, valamint, a nagyszámú tanulmány egy folyamatosan gazdagodó történeti pálya ívét rajzolja meg.

Amint az a bibliográfiájából is kiténik, Egyed Ákos fő kutatási területe egyrészt a Székelyföld és a székelység, másrészt a 19. századi Erdély története. Ez a témaválasztás sajátos kutatói módszerrel párosult. Egyik könyvének szokatlanul hangzó címét – *Falu, város, civilizáció* – maga is szükségesnek látja magyarázni, hiszen ezt „látva az olvasó hirtelenjében inkább gondol szociológiára vagy néprajzra, mint történelemre.” Válogatott tanulmányaiból álló második könyvében fordul így Egyed Ákos *Az olvasóhoz* (*Falu, város, civilizáció*, Bukarest, 1981, 5.). Valóban, az interdiszciplinaritás, a felsoroltakon kívül még a közgazdaságtan vagy az antropológia eredményeinek és módszereinek beemelése a történetkutatásba – ami nálunk csak az utóbbi évtizedekben kezdett elterjedni – erősen jellemzi azt a civilizációtörténeti irányt, amelynek Egyed Ákos egyik újjászervezője és elindítója. Kitüntetett téma az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc erdélyi története. Ezt a kutatási irányt a szülőföld önvédelmi harcát feldolgozó monográfiájától (*Háromszék 1848–1849*, Bukarest, 1978.) az *Erdély 1848–1849* (Csíkszereda, 1998–1999.) két kötetén át az *Erdély 1848. évi utolsó rendi országgyűlése* (Marosvásárhely, 2001.) c.

könyvig terjedő sorozat jelzi. Nem lehet véletlen, hogy az emlékkönyvben tanulmányokkal jelentkező kollégák és tanítványok írásai is kapcsolódnak az ünnepelt kutatási területéhez és érdeklődéséhez (politika-, társadalom-, gazdaság-, művelődés- és civilizációtörténet). A kötet szerzőinek zöme Kolozsvárott, Budapesten vagy Debrecenben él, de a székelyföldi kisvárosokból is Egyed Ákos több tisztelője küldte el tanulmányát.

Az emlékkötet szerzői sorában *Orosz István* a történelmi tudat és nemzeti identitás összefüggéséről, *iff. Barta János* 17–18. századi mezőgazdasági irodalmunk társadalomszemléletéről értekezik. *Sas Péter* a legendás levéltáros, Kelemen Lajos és a magyarhermányi autodidakta kutató, Máthé János levelezéséből közöl egy darabot. Édesapjukat köszönti *Egyed Péter* és *Egyed Emese*: előbbi az erdélyi filozófia múltjáról és jelenéről, utóbbi – Kovachich Márton György könyv- és kéziratkatalógus-tervezete kapcsán – a tudományszervezés erdélyi lokális központjainak szükségességéről ír. Noha nincsen mód a tanulmányokat részletesebben ismertetni, a kötetben elkülönülő négy nagy csomópontot mégis meg kell neveznünk.

Az elsőbe, a regionális vagy helytörténeti vonatkozású tanulmányokat sorolhatjuk. A feltorjai Karatna református egyházközségének megalakulása, Háromszék részvétele az osztrák-török háborúban, a sepsiszentgyörgyi vártemplom reneszánsz portáléja, Háromszék 18. század eleji népességi viszonyai, Firtos várának ásatásai adják a témáját *Coroi Artur*, *Cserey Zoltán*, *Kovács András*, *Pál-Antal Sándor*, *Sófalvi András* tanulmányainak, melyek változatos módon az egyház-, had- és művészettörténet, a demográfia vagy a régészet módszereivel vizsgálják a Székelyföld valamely kisebb-nagyobb területét.

Erdély középkorához és az önálló fejedelemség történetéhez kapcsolódhat a következő blokk. *Kiss András* Mátyás király várospolitikáját mutatja be a Kolozsvár részére kiadott oklevelek elemzésével, *W. Kovács András*

pedig a középkori erdélyi megyeszékhelyekre vonatkozó ismereteket pontosítja és egészíti ki saját kutatásai alapján. Az 1581. évi gyergyószentmiklósi falutörvényt *Garda Dezső*, a moldvai határt őrző Bereck mezőváros kiváltságainak megőrzését és gyarapítását *Oborni Teréz* mutatja be. Rozsnyai Dávid török deák válóperét *Sipos Gábor*, Mátyus alias Mátis János székely főkapitány karrierjét *Tüdős S. Kinga* tolla nyomán ismerhetjük meg. Báthory Kristóf uralmi rendszerét *Horn Ildikó*, a fejedelmi konyha szerepét Bethlen Gábor erdélyi udvarában *Jeney-Tóth Ananmária*, II. Rákóczi Ferenc fejedelemséggel kapcsolatos terveit *Gebei Sándor* elemzi. *Jakó Klára* a diplomáciai írásbeliség, *Kovács Kiss Gyöngy* a kolozsvári szőlők és borok, *Rüsz-Fogarasi Enikő* a marosvásárhelyi örökletesi szokások, *Pap Ferenc* a kolozsvári harmincadnaplók alapján a méz, viasz és faggyú kivitelének történetét dolgozza fel.

A kötet harmadik nagy egysége a reformkortól a dualizmus időszakáig tekinti át Erdély történetét. Jelentős számban találunk köztük az 1848–1849-es szabadságharcra foglalkozó tanulmányt. Eddig ismeretlen forrásra hívják fel a figyelmet ezek az írások, vagy eddig is ismert forrást helyeznek új megvilágításba. Heydte kapitány – utóbb őrnagy – dicstelen háromszéki szerepét előnyösebb fényben bemutató kérvényének (*Csikány Tamás*), Kövári László haditudósításainak (*Hermann Róbert*), az Erdélyi Múzeum-Egyesületbe beadott 1848–1849-es ereklyék adományleveleinek (*Vincze Zoltán*), az orosz intervenció porosz diplomáciai forrásainak (*Gergely András*) bemutatása mellett a 19. század jeles személyiségeinek életrajzi feldolgozásával is találkozhatunk az emlékkönyv lapjain. *Gaál György* Gyulai Pál és Kolozsvár, *Miskolczy Ambrus* – Kazinczynak a „Gróf Széchenyi Istvánhoz” című költeményéből kiindulva – a címmel való kapcsolatot rajzolja meg. *Zepeczánér Jenő* Orbán Balázs hiteles életrajzához járul hozzá, *Papp Klára* Jósika János 1825. évi pozsonyi országyűlési utazását elemzi feleségéhez írt levelei alapján, *Vekov Károly* pedig a kolozsvári Kossuth-kultuszt mutatja be. *Hermann Gusztáv Mihály* Teleki János gróf Udvarhelyszék közgyűlésén 1801-ben elmondott

beszédét közli, *Pál Judit* a szamosújvári örmények identitásának változásában az 1848-as forradalmat jelöli ki fordulópontként. *Veliky János* az 1840-es évek politikai küzdelmeinek nyelvi szempontjait emeli ki: megállapítása szerint a korszak politikusai előbb nyelvíleg írták körül azokat a politikai pozíciókat, amelyeket majd ténylegesen is elfoglalni óhajtottak. *Velkey Ferenc* négy forrásrészlet segítségével azt a jelenetet – „a kaszinó-jelenet”-et – elemzi, aminek hatására Kossuth visszavonta tagsági kérelmét a Nemzeti Kaszinóba.

Ugyanezen blokkban *Báthory Lajos* a dualizmus kori Kolozsvári Kereskedelmi és Iparkamara tevékenységét, *Csucsuj István* a 19. századi erdőgazdálkodás, *Róth András Lajos* a századforduló erdélyi gyümölcsstermesztésének adatait mutatja be. De ide sorolhatjuk *Camil Mureșanu* Ignatie Darabant nagyváradi görögkeleti püspökről, valamint *Simion Retegan* a falusi románok házassági stratégiáiról írt román nyelvű tanulmányát is.

A kötet negyedik tartalmi egysége azt a szocialista korszakot tárgyalja, amelyben Egyed Ákos felnőtt életének java részét leélte. Ezeknek az éveknek a fojtogató romániai légkörét idézi meg *Csetri Elek*, aki a Bolyai Egyetem utolsó prorektorának, Csendes Zoltánnak és feleségének tragikus öngyilkosságát, valamint *Dávid Gyula*, aki Szabédi Lászlónak az öngyilkossága előtti éveit (1956–1959) mutatja be. „Akár még ma is félelmetesnek mondhatom, hogy London – Moszkva – Bukarest – Kolozsvár között órák alatt olyan információk kapcsolat jöhetett létre, melynek egyik végén az akkori világ hatalmasai, másikon pedig az én parányiságom állott.” – zárja talányos című visszaemlékezését *Benkő Samu*, azt a kérdést vizsgálva, hogy miről tárgyalhatott II. Erzsébet angol királynő és Hruscsov 1956 tavaszán Windsorbán. *Csorba László* a Rómában élő történésznek, Florio Bánfinak, a kommunista magyar titkosszolgálat besúgójának a tevékenységét rajzolja meg.

A kötetet bevezető köszöntőjében *Pál Judit* csak utal erre a szocialista korszakra. Egyed Ákos családja kuláklístára került, s ezért a már gyakornoknak kinevezett végzős diák nem maradhatott az egyetemen, s később

sem taníthatott. Ezt pótolhatta némileg, hogy 1989 után Debrecenben és Budapesten volt vendégprofesszor, a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem díszdoktorává avatta, s az MTA külső tagjává választotta. Az is figyelmet érdemel, hogy Egyed Ákos a *Falu, város, civilizáció* című korszakos monográfiája után – melynek jelentőségével csak az idősebb pályatárs, Imreh István munkái állíthatók párhuzamba – egy negyedszázadon át önálló kötetet nem publikálhatott, s könyveinek nagyobbik része csak a rendszerváltozás után jelenhetett meg.

Mivel Egyed Ákos általában tartózkodik attól, hogy tanulmányaiban személyes mozzanatokra térjen ki, erre vonatkozóan leginkább egy esszéjéhez fordulhatunk, melyben a családi emlékezetben őrzött anyai dédapjára,

a honvédtizedes Nagy Áronra emlékezik, valamint gyermekkori és fiatal kutatói emlékeit is felidézi (*Utam 1848-hoz*, Látó, 1998/3. 76–81.). Ezt az írását fejezi be a következő, hitvallásnak tekinthető mondattal: „a történettudomány feladatai közé tartozik egy adott korban a cselekvés alternatíváinak a felmutatása”. A személyes kötődés és a források mennél szélesebb körének a megszólaltatása egyaránt a titka lehet a szerző írásmódjának, melyhez társul az a tudományban betöltött – utóbb intézményesült – vezető szerep, ami méltán váltotta ki a szakma és a szélesebb nyilvánosság szeretetét és megbecsülését. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület által megjelentett emlékkönyvet ennek a tiszteletnek a jeleként is olvashatjuk.

Restás Attila

**Antal Tamás: Város és népképviselő.
Az 1848:XXIII. tc. és intézményei Debrecenben (1848–1872).
Pólay Elemér Alapítvány, Szeged 2011. 352 lap.**

Amikor Debrecen szerepét kívánjuk jellemezni az 1848/49-i szabadságharcban, közhelyszerűen szoktunk hivatkozni a „szabadságharc fővárosa” (ezzel a címmel jelent meg 1948-ban a Szabó István által szerkesztett centenáriumi kötet), vagy a „magyar szabadság őrvárosa” megtisztelő kifejezésekre (utóbbival maga Kossuth Lajos illette városunkat). Magyarázatuk közismert. 1849 legelején az osztrákok által veszélyeztetett Pestről a szabadságharc kormánysszervei, beleértve az országgyűlést is, Debrecenbe költöztek. Jött Kossuth Lajos is – 1848 szeptemberétől az Országos Forradalmi Bizottmány elnöke –, hogy innen irányítsa az ország védelmét. Azt, hogy Debrecen városa, ill. lakossága hogyan vett részt ezekben az eseményekben, hogyan tudta segíteni a veszélyeztetett értékek védelmét, a történészek rendszerint alárendelték az országos érdekeket kifejező eseményeknek. A hamarosan megindult tavaszi hadjárat sikerei, a Debrecenben kihirdetett trónfosztás a debreceni tartózkodást a szabadságharc történetének

kényszerű, de fényes eseményei közé szokták sorolni, amelyekben a város lakossága is lelkesen vett részt.

Antal Tamás könyvében az érem másik („város felőli”) oldalát vizsgálja. De még ezen belül sem elsősorban a lakosság közvetlen részvételét kívánja bemutatni az eseményekben, hanem inkább a városvezetés előtt a forradalmi törvényhozás által megnyitott új lehetőségeket és azok kihasználását, ill. az alkalmazás során felmerült problémákat. Az 1848:XXIII. törvénycikket – a szabad királyi városok jogállásáról – Magyarország utolsó rendi országgyűlése hozta, de már a márciusi forradalom kirobbanása után, 1848 áprilisában. Bemutatása, értelmezése így természetesen nem választható el a történelmi előzményektől, mint ahogyan a törvény hatásának, következményeinek vizsgálatában sem, legalábbis az 1867. évi kiegyezést követő 1872-i új rendezésig. A munka kronológiailag ennek megfelelően két nagyobb részre oszlik. Az első részben a szabad királyi városok ügyének országgyűlési tárgyalásával, valamint annak